

cev, ali so sploh potrebne dopolnitve, korekture, pa še druga vprašanja se ponujajo. Ne da bi kakor koli jemali pomen temu, kar je žlahtnega nastalo v dvajsetih in tridesetih letih, pa so tu imena, kot npr. Le Goff, Venturi, pozni Berenson, Panofski Gombrich in kar mnogi drugi. Tu bi v zadnjih desetletjih upoštevali mednarodna dognanja mediavelistike, veliki kongres o renesansi, potekal je v šestdesetih letih, potem je bila v Firenzah velika razstava, ki je z gradivom in dognanji prispevala vsaj za italijanski del nove podrobnosti, časovne opredelitve in dopolnjene postavitev. Nekaj sproti naštetih primerov govori zgolj o tem, da

je stroka močno napredovala – kot povsod. Globalni zaris in interpretacije pa pri Izidorju Cankarju le ostajajo, o čemer se bo prej ali slej stroka morala izjasniti do potankosti.

Kakor koli že, v sedanjem trenutku je ponatis Zgodovine likovne umetnosti zahodne Evrope več kot dobrodošlo dejanje. Sedanji bralec Izidorja Cankarja bo ob današnji razvajanosti potrpetel s črno-belimi reprodukcijami, zlasti še, ko je živa beseda avtorja prepričljivo vodilo. Cena troknjižja je presenetljivo nizka in vsakomur dostopna.

Igor Gedrih

POLOŽAJ SLOVENSKE, HRVAŠKE IN SRBSKE MANJŠINE NA MADŽARSKEM

Maja 1992. leta je bila v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti predstavljena še ena publikacija o narodnih manjšinah.* Gre za Zbornik o položaju hrvaške, slovenske in srbske manjšine na Madžarskem.

Deloma so to zapiski s študijskega potovanja skupine akademikov iz bivše Jugoslavije na Madžarsko v maju 1989. leta deloma pa gre za samostojne znanstvene raziskave manjšinske problematike nasploh, posebej še položaja južnoslovanskih manjšin na Madžarskem. Ker so bili udeleženci projekta iz različnih znanstvenih disciplin – od zgodovine, prava, ekonomije, sociologije, filozofije, medicine do humanističnih in političnih ved – je naravno, da so raziskave v glavnem interdisciplinarne narave, kakor to zahteva zamotana problematika narodnih manjšin.

Avtorski prispevki so objavljeni v raznih jezikih ter z različnim pravopisom,

v latinici in cirilici, pač v skladu z željami svojih avtorjev, članov akademij znanosti in umetnosti Črne gore, Makedonije, Slovenije, Srbije in Vojvodine. Povzetki vsebine v angleščini naj bi olajšali porabo knjige v mednarodni strokovni javnosti. Posnetki avtorskih tekstov v madžarščini pa izražajo željo, da bi se tudi na Madžarskem lažje seznanili z izsledki, ki jih prinaša Zbornik, obenem pa tako tudi izražajo priznanje Madžarski akademiji znanosti za sodelovanje. Ta je namreč, v okviru sporazuma o sodelovanju prevzela organizacijo bivanja študijske skupine na Madžarskem. Omogočila je številna srečanja s pripadniki manjšin in njihovimi organizacijami, enako z madžarskimi kulturnimi, znanstvenimi, izobraževalnimi, političnimi in državnimi ustanovami in organi ter pokrila stroške bivanja študijske skupine na Madžarskem.

Zbornik je izšel kljub veliki finančni stiski in izrednim razmeram. Skupni viri za tiskanje te vrste publikacij so se namreč zaprli s prenehanjem delovanja nekdanjega Sveta akademij znanosti in umetnosti Jugoslavije. Toda SAZU je prevzela celotno finančno breme in tako omogočila natis. To je vsekakor pomembna spodbuda za nadaljevanje raziskovanja problematike narodnih manjšin.

* Prva z naslovom »Pri slovenski manjšini v Avstriji in Italiji« je bila objavljena 1987. leta, druga – »Zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989« pa 1990. leta.

šin – ob sodelovanju z drugimi akademijami znanosti, univerzami, raziskovalnimi inštituti in strokovnjaki v ustreznih novih oblikah prostovoljnega dvostranskega in večstranskega povezovanja. Saj je v splošnem družbenem interesu, da se tudi v prihodnje raziskuje problematika narodnih manjšin ter celokupnih družbenih odnosov in dejavnikov, ki vplivajo na mirno in ustvarjalno sožitje ljudi in narodov različnih kultur in civilizacij.

Knjiga prinaša avtorske tekste in strokovne priloge. Prvi zavzemajo tri četrtnine publikacije in predstavljajo plod raziskovalnega dela članov študijske skupine, ki je obiskala Madžarsko. Na priloge odpade ena četrtnina prostora, naloga pa jim je, da dopolnijo celotno sliko in bližje osvetlijo posamezne vidike problematike, ki jo obravnavajo študije.

Avtorska besedila obravnavajo v bistvu vse temeljne razsežnosti problematike slovenske, hrvaške in srbske narodne manjšine na Madžarskem. Tudi krajši zapisi med njimi niso zgolj črtice s poti, saj tudi ti vsebujejo zanimiva razmišljanja in ugotovitve. Tako npr. »Zapažanja sa študijskog putovanja« akademika Dragutina Vukotića (medicinske znanosti) predsednika CANU, čeprav je med najkrajšimi prispevki, vsebuje poleg tenkočutnih opazk v zvezi z bistvom manjšinskega vprašanja tudi pomembna opozorila glede položaja materinega jezika manjšinskih skupnosti, zlasti v šoli in cerkvi ter glede okoliščin, ki pozitivno ali negativno delujejo na afirmacijo manjšin v družbi ali na njihovo asimilacijo.

Med poglavitnimi cilji študijskega potovanja sta bila zlasti dva: *prvič*, da udeleženci v pogovorih s pripadniki manjšinskih skupnosti in večinskega naroda ter z obiski šolskih, znanstvenih, kulturnih, umetnostnih in drugih organizacij in ustanov ter z osebnim opazovanjem na mestu »izpopolnijo naše znanje o položaju hrvaške, slovenske in srbske narodne manjšine na Madžarskem«, in *drugič*, da na temelju svojih ugotovitev dajo predloge za organiziranje nadaljnjih posameznih ali skupnih raziskovanj in za ukrepe

na dvostranski ali večstranski podlagi, ki naj bi prispevali k izboljšanju položaja narodnih manjšin in njihovi vpetosti v družbo, v kateri živijo, ter k njihovemu nemotenemu sodelovanju z matičnimi narodi v skladu s prijateljskimi odnosi in s sodelovanjem dveh sosednih držav.

Poglavitna značilnost avtorskih tekstov je torej *analiza* stanja, procesov in odnosov tako v okviru samih narodnih manjšin ter med manjšino in večinskim narodom in v celotni družbi, kakor tudi v odnosih med sosednjima državama, zlasti na področju manjšinske politike. Iz vseh besedil se zrcalita z ene strani skupna usmerjenost projekta študijskega potovanja, z druge pa osebna zavzetost avtorjev, da bi se na mestu seznanili z bistvenimi elementi in okoliščinami, ki opredeljujejo položaj narodnih manjšin.

Če v tej luči ocenimo pričujoči Zbornik, lahko ugotovimo, da njegova vsebina potrjuje izražena prizadevanja. Evgeni Dimitrov (ustavno pravo in politični sistem), član MANU, in Vojislav Stanovčić (sociologija), dopisni član SANU, avtorja dveh sorazmerno najzajetnejših razprav, na podlagi zapiskov s poti in temeljitega vpogleda v dostopno literaturo analitično opisujeta ter kritično presojata položaj in pravice slovenske, hrvaške in srbske narodne manjšine na Madžarskem. Njuna pozornost je usmerjena poleg vprašanja števila manjšin in njihove ozemeljske razprostranjenosti zlasti na probleme manjšinskega jezika, šolstva, kulturnega življenja in družbenopolitične organiziranosti v tedaj še skupni manjšinski organizaciji – Demokratski zvezi Južnih Slovanov. V tem okviru ju posebej zanima, kakšne so dejanske možnosti manjšin za lastno afirmacijo v Republiki Madžarski in za povezovanje z lastnim matičnim narodom. Njuni splošni sklepi glede nadaljnega preučevanja te problematike in predlogi v zvezi s tem so stvarni in konkretni. Prepričljivo dopolnilo o sedanjih razmerah med manjšinami v tej zvezi dajeta zlasti strokovni prilogi profesorja Ludvika Olasa iz Maribora (Demografske razmere v Porabju) in

Sreće Perunović, raziskovalke v Institutu za migracije in narodnosti v Zagrebu (Hrvatska nacionalna manjina i promjene u Madžarskoj).

Jan Kmeč (književnost-slovakistika) in Čedomir Popov (zgodovina XIX. in XX. stoletja), člana Vojvodinske akademije znanosti in umetnosti, sta se v svojih razpravah poglobila predvsem v vprašanje etnične identitete narodnih manjšin ter v problem družbenega okolja, ki lahko pozitivno ali negativno vpliva na njihovo afirmacijo ali pa asimilacijo. Profesor Kmeč, po narodnosti Slovak, se je problema lotil zlasti s stališča institucionalnih rešitev, dejanskih možnosti afirmacije narodnostne zavesti, vprašanja povezovanja manjšine z matičnim narodom in vloge (lastne) manjšinske inteligence. Profesor Popov pa razčlenjuje zamotano vprašanje asimilacije v raznih časovnih razdobjih in v različnih družbeno-političnih razmerah, ter vpliv, ki ga na proces asimilacije oziroma afirmacije narodne manjšine imata politika države, v kateri manjšina živi, in odnos matičnega naroda do svoje manjšine. Študija člana SAZU Boga Grafenauerja (zgodovina), – »Vprašanja položaja manjšin južnoslovanskih narodov na Madžarskem« – predstavlja precizno in z zgodovinskimi dejstvi podprto analizo izbranih vprašanj zlasti demografske in kulturne narave pri vseh treh narodnih skupnostih. Njegova primerjava pojavov iste vrste v različnih krajih med seboj in spremljanje njihovega razvoja v različnih družbeno-političnih razmerah je prepričljiva.

V svoji študiji monografske narave o Srbih v vasi Deska (Deszk) pri Segedinu Anton Vratuša, član SAZU, govori o preteklosti in sedanjosti Deske, zlasti pa skuša odgovoriti na vprašanje, ki si ga upravičeno postavljajo vsi, ki poznajo primer – namreč, kako se je posrečilo sedmim odstotkom prebivalcev srbske narodnosti, kolikor jih je v celotnem prebivalstvu te vasi, da so duša vseh kulturnih dejavnosti v vasi, v katerih tudi prebivalstvo večinskega madžarskega naroda z veseljem aktivno sodeluje, in kako

se je v razmerah razslojevanja vasi v neposredni bližini mesta Segedina srbskemu življu posrečilo, da zadrži pomemben del lastne inteligence v rojstnem kraju.

V Pogovoru knjigi – »Oris družbenih sprememb na Madžarskem in položaj Slovencev, Hrvatov in Srbov v njej« – isti avtor razpravlja o republiki Madžarski v revolucionarnem obdobju 1989–1991, primerja družbeno-politične spremembe v državi in življenje ter delovanje južnoslovanskih manjšin v tem času, analizira njihov položaj v novi madžarski zakonodaji in analizira bistvo madžarske manjšinske politike v luči mednarodnih standardov. Med drugim ugotavlja, da urejanje manjšinskega vprašanja na Madžarskem zaostaja za demokratičnimi reformami na drugih področjih sodobne madžarske družbe, zaključuje pa z razmišljanjem o nalogah znanosti v zvezi s preučevanjem narodnih manjšin. Predvideva nadaljnje poglobljanje sodelovanja med SAZU in Madžarsko akademijo znanosti ter raziskovalnih institucij s področja narodnih manjšin. Saj sta SAZU in MAZ pred tem, da z novim sporazumom postavita svoje sodelovanje na še trdnjšo podlago. Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani ter ustrezne raziskovalne ustanove na Madžarskem pa že dalj časa na podlagi dogovorjene metodologije skupno raziskujejo razmere v madžarski narodni manjšini na Slovenskem in položaj porabskih Slovencev na Madžarskem. Plodno je tudi sodelovanje med slovenskimi in madžarskimi univerzami na tem in drugih področjih znanosti.

Med prilogami je z organizacijsko-metodološkega stališča zlasti poučen vsebinski oris študijskega potovanja ter znanstvenih in drugih srečanj na Madžarskem s skico poti in naslovi sogovornikov. Zemljevid Madžarske z vrisanimi področji, kjer živijo Slovenci (5.000), Hrvati (90.000) in Srbi (5.000), pa ponazarja zlasti njihovo razkropljenost po ozemlju Madžarske, predvsem ob njeni južni in zahodni meji vse do Slovaške in vzdolž Donave do Budimpešte. O kulturni dejavnosti manjšin govori pregled publici-

stične dejavnosti porabskih Slovencev v obdobju 1981–1991. S prevodom »Odloka o Uradu za narodne in etnične manjšine« (Kormanyrendelet a Nemzeti es Etnikai Kisebbségi Hivatarol (30. 8. 1990/34) in ponatisom »Uredbe br. 1/1988/V.6/Ur Savjeta Baranjske županije o unapredjenju provodjenje prava narodnosti«. Zbornik posreduje zanimiv izseček iz manjšinske politike madžarske vlade oziroma Baranjske županije v Pečuju. »Statut Zveze Slovencev na Madžarskem« pa prinaša določila o organizaciji in delovanju slovenske narodne skupnosti v Porabju, odkar samostojno deluje.

Razumljivo je, da vse bistvene razsež-

nosti položaja Hrvatov, Slovencev in Srbov na Madžarskem niso mogle biti obdelane z enako globino. Kritično oko bo ugotovilo, da zlasti problem družbeno-ekonomskega položaja obravnavanih narodnih manjšin še čaka na popolnejšo obdelavo, čeprav posamezni prispevki nudijo koristne podatke in ocene tudi glede te družbene razsežnosti. Bilo bi prav, ko bi to ugotovitev razumeli tudi kot vabilo k nadaljnjemu raziskovanju. Saj je prav problematika narodnih manjšin in človekovih pravic nasploh še zlasti pereča v današnjih časih tektonskih družbenih premikov in človeških stisk.

Anton Vratuša

STALNA ZBIRKA BOLJKOVIH SKULPTUR

V skromno vrsto stalnih postavitev naših sodobnih, večinoma že umrlih likovnih avtorjev, je Arboretum Volčji potok postavil pomembno cezuro. Tako kot marsikje v svetu (primera zbirk sodobne likovne umetnosti v Mönchengladbachu in Frankfurtu sta ta čas najočitnejši) sta se tokrat arhitekta Andrej Kemr in Miljenko Licul po dogovoru s kiparjem glede konkretnega izbora njegovih del odločila za kompletno podreditev prenovljene vrtno arhitekture predstavitvi likovnih del: pred nami je tako zrastle svojevrstna prostorska členitev notranje lupine, ki se na večih mestih »odpira« v čisto naravo (z njenim vizualnim posnemanjem seveda) in tako omogoča novo obliko komuniciranja z obiskovalci te naravno zasnovane galerije »na prostem«.

Izsek iz širokega kiparjevega udejstvovanja pa se nam tako razpre v temeljni razmislek.

Tema živali, ki se je v Boljkovem delu izrazito nakazala v drugi polovici osemdesetih let, sicer pa nastaja že od konca šestdesetih, je v likovni umetnosti starejša od človeške pojavnosti. Kot je jamski

človek uporabil motiv živali za posredno sporočilo o svojem boju z naravo in nje-nimi, zanj neznanimi silami, tako naš sodobni umetnik prek ostankov ruševin civilizacije, tehnično industrijskega sveta, ki so se zažrle, prepele s svojo strukturo živalsko maso, izraža svojo misel o problemih družbenega zla, ki smo mu priča že v našem vsakdanjiku. Boljkov animalizem kot idejni problem v umetnostnem jeziku predstavlja torej svojevrstno projekcijo strahu posameznika pred splošnim zlom, usodnostjo, ki jo razkriva avtor v izrazito poetiziranih likovnih vrednotah, z zrelo kiparsko skušnjo in prepričljivo odkritostjo. Boljku uspeva tako opredeliti svoj izrazni razpon od naturalističnega nadrealizma prek groteskne fantastičnosti, ko postanejo živali magično-fetišistično opredeljeni objekti usodnostne violence, do še intenzivnejše psihološko-skulpturalne metafore, ki se formalno kaže v abstraktnije obravnavani kiparski gmoti, kjer prevladujejo konkavne oblike z izrazito razjedeno, razžrto površino. Kiparjevo ustvarjalno prepričanje, da se more iz zadnjih, še preostalih življenjskih moči organske ostaline, pa čeprav so jo podkopale in prepele očitne in prikriti zlo-